

FÎHÎ MÂ FÎH
İÇİNDEKİ İÇİNDEDİR
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-i RÛMÎ

VakıfBank Kültür Yayınları: 0147
Klasik: 008

FÎHİ MÂ FİH
İÇİNDEKİ İÇİNDEDİR
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

Türkçesi
Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Proje Editörü
Ömer Uzunagaç

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kapak Görseli
Esmâ'ül-Hüsnâ
Seyyedeş Sanaz Elborzi - Hüsn-i Hat
(Kûfi)
Serhat Tokmak - Tezhip
(Şikâf Halkâr)

Kitap Editörü
Abdullah Okal

Son Okuma
Ali Seraj Azari

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

ISBN 978-625-7447-57-7

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2022

FÎHÎ MÂ FÎH
İÇİNDEKİ İÇİNDEDİR
MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ

TÛRKÇESİ
ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

6 Rebülevvel 604'te (30 Eylül 1207) Horasan'ın Belh şehrinde doğan, ilmi yönünü ve edebî tavırını sûfi kişiliğinde birleştiren Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, tasavvuf tarihinde hem düşünce hem de sosyal yapı bakımından köklü dönüşümlerin gerçekleştiği XIII. yüzyılın kalıcı etki bırakan ve kendisinden sonraki birikimi şekillendiren temsilcilerindendir. Mevlânâ henüz beş yaşında iken ailesi Belh'ten göç ederek önce Hicaz'a ardından hac dönüşü Şam üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. Daha sonra babası Bahâeddin Veled'in Alâeddin Keykubad tarafından daveti üzerine aile Konya'ya yerleşmiştir. Babasının vefatından sonra onun yerine müderrislik yapmaya başlayan Mevlânâ, Bahâeddin Veled'in müridlerinden olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'ye intisâb ederek tasavvufî faaliyetlerini sürdürmüştür. Seyyid Burhâneddin vesilesiyle ilmi yetkinliğini iletmesi amacıyla Halep ve Şam'a gitmiş ve burada İbnü'l-Arabî, Sa'deddin-i Hammûye, Evhadüddin-i Kirmânî ve Sadreddin Konevî ile görüşmüştür. Daha sonra Konya'ya dönen Mevlânâ'nın, burada müderrisliğe devam ederken Şems-i Tebrizî ile karşılaşması onun hayatındaki dönüm noktası olmuştur. Mevlânâ, 5 Cemâziyelâhîr 672 (17 Aralık 1273) tarihinde vefat etmiştir. Öne çıkan eserleri şunlardır: *Divân-ı Kebîr*, *Mesnevî*, *Fihî mâ fih* ve *Mecâlis-i Seb'a*.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

1957 yılında Trabzon'da doğdu. 1979 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 1985 yılında doktor, 1990 yılında yardımcı doçent, 1991 yılında doçent ve 1997 yılında profesör unvanlarını aldı. Atatürk Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi'nde görev yaptı. Kırıkkale Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini sürdürmekte ve aynı üniversitede Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanı olarak görevine devam etmektedir. Ankara'daki Mevlânâ Araştırmaları Derneği'nin başkanlığını 2004'ten beri sürdürmektedir. Fars Dili ve Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı, Mevlânâ ve eserleri üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Farsçadan Sa'dî'nin *Gülistan'ı* (2. baskı 2018); Mevlânâ'nın *Mesnevî'si* (17. baskı 2021) gibi çevirileri ile *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri* (2. baskı 2019) ve *Mevlânâ'nın Gözüyle İnsan ve Toplum* (3. baskı 2021) gibi telif eserleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
<i>Fîhi Mâ Fîh</i> Kitabı ve Çeviri Hakkında	11
Çevirideki Usulle İlgili Bazı Hususlar	15
Kaynakça	17
Fîhi Mâ Fîh (İçindeki İçindedir)	19
1. Fasil	23
2. Fasil	29
3. Fasil	35
4. Fasil	39
5. Fasil	45
6. Fasil	49
7. Fasil	55
8. Fasil	59
9. Fasil	63
10. Fasil	65
11. Fasil	73
12. Fasil	83
13. Fasil	91
14. Fasil	93
15. Fasil	97
16. Fasil	107
17. Fasil	113
18. Fasil	119
19. Fasil	123
20. Fasil	125
21. Fasil	131
22. Fasil	135
23. Fasil	139

24. Fasil	147
25. Fasil	151
26. Fasil	157
27. Fasil	169
28. Fasil	171
29. Fasil	175
30. Fasil	181
31. Fasil	185
32. Fasil	187
33. Fasil	189
34. Fasil	193
35. Fasil	195
36. Fasil	197
37. Fasil	201
38. Fasil	205
39. Fasil	211
40. Fasil	215
41. Fasil	219
42. Fasil	225
43. Fasil	227
44. Fasil	237
45. Fasil	243
46. Fasil	247
47. Fasil	251
48. Fasil	255
49. Fasil	259
50. Fasil	263
51. Fasil	269
52. Fasil	273
53. Fasil	277
54. Fasil	279

55. Fasil	285
56. Fasil	289
57. Fasil	291
58. Fasil	293
59. Fasil	297
60. Fasil	301
61. Fasil	305
62. Fasil	309
63. Fasil	315
64. Fasil	317
65. Fasil	319
66. Fasil	321
67. Fasil	323
68. Fasil	325
69. Fasil	327
70. Fasil	329
71. Fasil	331
72. Fasil	333
73. Fasil	335
74. Fasil	337
75. Fasil	343
76. Fasil	347
Nükteler	353
“İnnâ Fetehnâ” Suresinin Tefsiri	385

SUNUŞ

“Fîhi Mâ Fîh” kitap adı, sırlı bir dünyaya çağrı olarak karşımızda duruyor. “İçinde olan içindedir” anlamındaki bu Arapça ifade, bu esere ad olmakla birlikte Hz. Mevlânâ'nın öze, anlama ve anlaşmaya davet eden mana dünyasının gizemine de işaret ediyor. “İçindeki içindedir” şeklindeki çeviri ve söyleyiş, Türkçeyle daha bir uyumludur. Doğu Türkistan'da Uygur Türkçesiyle ve Arap harfli Türk alfabesiyle yayımlanan *Fîhi Mâ Fîh* çevirisinin kapağında alt başlık olarak yer alan bu kullanım, bu çeviride birkaç açıdan öne çıkmış bulunuyor.

Hz. Mevlânâ'nın eserleri, düşünceleri, hatta sadece adı dahi günümüzde insanlarda sevgi, merhamet ve incelik duygularını harekete geçiriyor. O, bu özellikleriyle yeryüzünde coğrafyaları ve gönülleri buluşturmaya devam ediyor. Bu etki sebebiyle onun hakkında ve eserleriyle ilgili dünyada yazılan kitapları ve makaleleri bir araya getirme imkânı âdetâ kalmamıştır. Bu duruma rağmen Hz. Mevlânâ'nın özellikle geçmişte Osmanlı Devleti idaresinde bulunun ülkelerde ve bilhassa Türkler arasında, günümüzdeyse bütün dünyada gördüğü alaka onun eserleri üzerinde daha çok çalışma yapmayı gerekli kılmaktadır.

Fîhi Mâ Fîh kitabı da aynı şekilde bu ilgiyi görmüş, kütüphanelerdeki birçok yazmasının varlığı yanında önemli sayıda baskısı ve çevirisi birçok ülkede gerçekleştirilmiştir. Ancak yılların geçişiyle bu eser üzerinde yeni çalışmaların yapılması, araştırmacılar ve okuyucular tarafından beklenmektedir. Latin harfli

Türk alfabesiyle ilk baskıları sırasıyla 1954, 1959 ve 1994 yıllarında gerçekleşen Meliha Ülker Anbarcıoğlu'nun (ö. 2012), Abdülbaki Gölpinarlı'nın (ö. 1982) ve Ahmet Avni Konuk'un (ö. 1938) *Fihi Mâ Fih* çevirilerinden sonra ülkemizde yıllar boyunca farklılaşıp gelişen kültürel ve bilimsel hayat, yeni çevirilerin yolunu açmaktadır. Eldeki çeviri hem onların izinde hem de yeni gerekçelerle hazırlanmıştır.

Bu çeviride merhum Abdülbâki Gölpinarlı'nın tercih ve yöntemini takip eden değerli Tefvik H. Subhânî'nin yayımladığı Farsça metin öncelikle dikkate alınmış, lüzum görüldükçe *Fihi Mâ Fih*'in bazı yazma nüshalarına ve baskılarına başvurulmuştur. Öncelikle bu çeviriyi oluşturan hususları ve yapılan çalışmayı tanıtmak adına bazı bilgilere ilk sayfalarda yer verilmiştir.

Fihi Mâ Fih'in basımını düşünen ve gerçekleştiren Vakıf-Bank Kültür Yayınları yetkililerine ve çalışanlarına gönülden teşekkür ediyorum.

Bu yeni *Fihi Mâ Fih* tercümesinin fayda sağlayacağını ümit ederken, ilgilenecek olanların heyecanlarına ve neşelerine birazcık da olsa katkı sunmuş olmasını diliyorum. Mazur görülme niyazıyla.

Adnan Karaismailoğlu

FÎHÎ MÂ FÎH KİTABI VE ÇEVİRİ HAKKINDA

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed'in (604-672/1207-1273), tamamı yaklaşık 66 bin beyte ulaşan şiir hâlindeki *Mesnevî'si* ile *Dîvân-ı Kebîr*'i yanında üç düzyazı eseri *Fîhi Mâ Fîh*, *Mecâlis-i Seb'a* ve *Mektûbât* nispeten küçük hacimlere sahiptir. Ancak bu eserler, içerdikleri konular açısından anılan iki büyük eserle büyük bir uyuma ve değere sahiptir. *Fîhi Mâ Fîh* diğer mensur eserler arasında geçmişte ve günümüzde daha çok alaka görmüş, ülkemizde ve dünyada yaygınlık kazanmıştır.

Fîhi Mâ Fîh Arapça adının, ne şekilde ve kim tarafından konulduğu tartışmalı olsa da merak uyandırıcı bir anlama sahip olduğu açıktır. "İçindeki içindedir" şeklinde Türkçeye aktarılan bu adın daha önce farklı amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir. Bu kitap için bazen Makâlât, el-Esrâru'l-İlâhiyye ve el-Esrâru'l-Celâliyye gibi adlar kayıtlara girmişse de esere yakışan ve yerleşen ad *Fîhi Mâ Fîh* olmuştur.

Fîhi Mâ Fîh'in bilinen 60 kadar yazma nüshasının büyük çoğunluğu ülkemizedir. Bu nüshaların önemli kısmı hakkında başta Abdülbaki Gölpınarlı olmak üzere bazı araştırmacılar bilgi vermiştir. Eserin günümüze kadar yapılan neşirlerinde ve çevirilerinde özellikle bazı nüshalar kaynak ve esas alınmıştır. Merhum Gölpınarlı, Bediüzzamân Furûzânfer'in 1330hş/1951 yılında neşrettiği *Fîhi Mâ Fîh*'in metni için onun öne çıkardığı nüshalardan özellikle İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi bünyesindeki Fatih Kütüphanesi 2760 nolu yazma ile 5408 numaralı yazmaları

asıl ve ikinci derecede görmesini eleştirmekte, ancak Selim Ağa Kütüphanesi 567 numaralı yazmayı ise değerli bulmaktadır. B. Furûzânfer ayrıca Tahran'da bulunan üç yazmadan yararlanmış- tır. A. Gölpinarlı ilk üç yazmaya ilaveten Süleymaniye Kütüp- hanesi No. 1614 ve Konya Mevlâna Müzesi No. 79'da kayıtlı olan yazmalardan faydalandığını ifade ederek Konya Mevlânâ Müzesi İhtisâs Kütüphanesinde 2111 Numarada kayıtlı mecmua içindeki yazmayı "değerli, doğru ve sağlam nüsha" olarak tanıtıp tercüme- sinde bu nüshayı esas almıştır.

Tevfik H. Subhânî de 1388hş./2009 yılında yayımladığı *Fihî Mâ Fih*'in ön sözünde Konya'daki 2111 numaralı yazma nüshayı esas alarak neşirini hazırladığını dile getirmekte, diğer bazı yazma ve neşirlerden yaralandığını ve bu arada A. Gölpinarlı'nın tercü- mesine de müracaat ettiğini belirtmektedir. İran'da ayrıca öğretim üyesi Behmen Nuzhet 1393hş./2014 yılında Mevlânâ Müzesi Kütüp- hanesindeki 2109 numaralı yazmayı birçok açıdan daha önemli ve muteber görüp esas alarak *Fihî Mâ Fih*'i tekrar yayımlamıştır.

Burada anılan Farsça ve Türkçe yayınlarda *Fihî Mâ Fih*'in metni, hacim olarak az da olsa bazı farklılıkları barındırmakta- dır. B. Furûzânfer'in neşri, mulhakât/ekler ile rakam konulmak- sızın 73 faslı ve ayrıca neşirin kendisinde mevcut bir yazmada gördüğü "Fasl Der Tefsir-i Sûre-i İnnâ Fetehnâ" başlıklı 4 sayfalık bir metni içermektedir. A. Gölpinarlı, çevirisinde rakamla sırala- dığı 76 Bölüm ile birlikte ilave olarak Konya Mevlânâ Müzesi 79 numaralı yazmada "Tanrı lâtif sırrını kutlasın, yüce yazısından nakledildi ve buradan itibaren beş sayfa yazıldı." anlamındaki kayıtlı varlığını tespit ettiği Hz. Mevlânâ'nın sözlerini 18 sayfada okuyucuya sunmuştur.

Tevfik H. Subhânî, A. Gölpinarlı'nın usulüne uyacak şe- kilde hareket etmiş, ancak kendisinde bulunan bir yazmadaki Fetih suresi tefsiriyle ilgili sayfalara ilave olarak yer vermiştir. Bu

tefsir, elindeki yazma nüshanın yanı sıra yedi-sekiz nüsha ile karşılaştırma yaptığını ifade eden Ahmed Avni Konuk'un tercümesinde 72. Fasil olarak yer almaktadır. A. Gölpinarlı ise bu Fetih suresi tefsirinin Hz. Mevlânâ'ya ait olmadığı düşüncesini izahtan sonra, "Kesin olarak Mevlânâ'nın sözü olmayan bu bölümü almadık." demektedir¹. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, B. Furûzânfer neşrini tercüme ederken, bu neşirdeki ekler kısmını ve dolayısıyla Fetih suresi tefsirini Türkçeye aktarmamıştır. Eldeki çevirinin son sayfalarında yer alan "İnnâ Fetehnâ Suresinin Tefsiri" bölümü yukarıdaki hususlar dikkate alınarak okuyucu tarafından değerlendirilmelidir.

Başta B. Furûzânfer olmak üzere *Fîhi Mâ Fîh* neşir ve tercümelerini hazırlayan muhterem zevat, yayınlarına önemli açıklama bölümleri ilave etmişlerdir. Yakın yıllarda Hz. Mevlânâ'nın eserleri üzerinde önemli çalışmaları sonuçlandıran Kerîm Zemânî ise *Şerh-i Kâmil-i Fîhi Mâ Fîh* isimli eseriyle yararlandığımız bir kaynak oluşturmuştur (Tahran, 1390hş./2011).

Fîhi Mâ Fîh, muhteva açısından Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ve diğer eserlerindeki konularla irtibatlıdır. Bu eserinde yer yer benzer veya aynı konuları açıklar ve dinleyiciyi anlamlara yakınlıştırır. Bilginler ve yöneticiler, Hak ve hakikate davet (1. Fasil), ümit (2. Fasil), namaz ve iman (3, 6 ve 8. Fasil), dünyada bulunma sebebi (4. Fasil), dert ve aşk (5. Fasil), anlamının ve anlaşmanın yolu (6. Fasil), söze dair (7. Fasil), insanın özü (10. Fasil), kendini bilmek (11. Fasil), dünya ve nefis (12. Fasil), sevilendir güzel (16. Fasil) ve benzeri konular etkileyici ifadelerle *Fîhi Mâ Fîh*'te izah bulur. Moğolların zulmü ve Moğollarla yürütülen siyaset de bu eserde önemle yer alır (1, 7, 15 ve 17. Fasil).

1. Mevlânâ Celâleddin, *Fîhi Mâ-Fîh*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, Konya, 2001, s. 208 dipnot.

Büyük Mevlânâ Bahâ-i Veled, Seyyid Burhaneddin ve Şems-i Tebrîzî'den hatıralar ve nakiller *Fîhi Mâ Fîh*'in manevî iklimini büyütürken, dönemin devlet adamlarından Emîr Pervâne gerek sorularıyla ve gerekse sohbetlerin bazısına ev sahipliği yapmasıyla o zamana ait kimi meselelerde Mevlânâ'nın düşüncelerini öğrenmemize yardımcı olmuştur. Eserde Emîr Nâib, Atabek, Kadı İzzeddin ve Cacaoğlu gibi başka Selçuklu devlet adamlarıyla da yüz yüze gelinmektedir.

Eserde *Mesnevî*'de olduğu gibi çok sayıda âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf yer almakta, bunlarla ilgili tefsir ve yorumlar bulunmaktadır. Atasözlerinin, vecizelerin ve farklı coğrafyaların muhtelif şairlerinden Arapça ve Farsça beyitlerin yer bulduğu *Fîhi Mâ Fîh* fasıllarında Hz. Mevlânâ'nın kendi şiirlerinden beyitler mevzulara zaman zaman eşlik etmektedir.

Fîhi Mâ Fîh metninde önemli miktarda Arapça olan bölümler, âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, beyit, atasözü ve vecizeler bulunmaktadır. Tevfik H. Subhânî'nin yayınına göre 265 sayfa metnin içerisinde âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf, beyit, atasözü ve vecizeler dışındaki Arapça sayfa ve paragraflar, yaklaşık 18 sayfa kadardır.²

Mevlânâ'nın konuşmalarından; Sultan Veled, Çelebi Hüsâmeddin ve belki de diğer bazı yakın müritler tarafından yazıya taşınan bu eser, konuşma üslubuna sahiptir. Bu nedenle yer yer anlama güçlüğü ve noktalama işaretlerinin yerini belirleme hususlarında tereddütler doğmaktadır. Yazma nüshalar bu konuda yardımcı olamamaktadır. Bu durumun Farsça ve Türkçe metinlere yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Araştırmacılar ve okuyucular, bu konuda tercih hakkına sahiptir.

2. Arapça olan fasıl veya nükte: Fasil 22, 29, (iki beyit Farsça), 33 (bir beyit Farsça), 42, 46, 47(bir kısmı Farsça), 71, 72 (yarısı Farsça), 73 (bir paragraf Arapça); Nükte 5 (iki cümle Farsça), 17 (bir paragraf Arapça), 25, 27-34, 36-43, 49 (Bir paragraf Farsça), 52-58, 64, 66.

ÇEVİRİDEKİ USULLE İLGİLİ BAZI HUSUSLAR

Bu çeviride A. Gölpınarlı'nın ve Tevfik H. Sübhânî'nin Bölüm/ Fasil için rakam koyma tercihinine uyulmuş ve yazma nüshalarda yer alan "Fasil" ad başlığı kullanılmıştır. İlk defa A. Gölpınarlı'nın esere Konya Mevlânâ Müzesi No 79'dan alarak *Fihi Mâ Fih* çevirisinde rakam kullanmadan çevirdiği sayfalar, Tevfik H. Sübhânî'nin neşrinde "Mevlânâ Celâleddîn'in Bazı Sözleri" başlığı altında sayılı bir şekilde bulunmakta, çevirimizdeyse bu sözler "Nükte" başlığı altında ve numaralı bir şekilde dizilmiştir.

Çevirimizde âyet-i kerîme mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş) kaynak olarak alınmıştır.

Fihi Mâ Fih çevirisinde bazı hadisler bazen doğrudan Hz. Peygamber Efendimizin hadisi olarak yer alırken, diğerleri parantez içerisinde "(HŞ)" kısaltmasıyla belirtilmiştir. Hadîs-i şerîflerin sahih, zayıf veya mevzu olup olmadıkları yönünde bir tartışma ayrıca açılmamıştır. Konunun güçlüğü ve tartışmalardan uzak kalınması arzusu buna neden olmuştur. Hadîs-i şerîflere çeviride "(HŞ)" ve hadîs-i kudsîlere "(HK)" kısaltmalarıyla işaret edilmiştir.

Fihi Mâ Fih metninde tırnak içinde gösterilen, ancak kaynağı belirtilmeyen sözler genelde Arapça olup kelâm-ı kibâr/büyüklerin sözleri, atasözü veya vecize özelliğindedir.

Eserde adı geçen kişiler hakkında dipnotlarda kısa bilgiler verilmiştir. Hakkında kesin bilgi bulunamayanlar için söz açılmamıştır. Aynı şekilde kaynağı tespit edilemeyen beyit ve sözlerle ilgili dipnotlarda bilgi verilmemiştir.

Sadece *Fîhi Mâ Fîh* çevirisini kapsayan dizinde hemen her sayfada geçen Hz. Peygamber Efendimiz ve Hz. Mevlânâ'ya işaretilmemiştir.

Bütün klasik eserlerimizde olduğu gibi *Fîhi Mâ Fîh*'te de yer alan özel dua cümleleri çeviride şu şekilde gösterilmiştir:

(a.s.): Aleyhisselâm

(a.s.v.): Aleyhisselâtu vesselâm

(k.s.): Kaddesellahu sirrehu

(k.s.a.): Kaddesellahu sirrehulâzîz

(k.v.): Kerremellahu vechehu

(r.a.): Rahmetullahi aleyh

(s.a.): Salavatullahi aleyh